

EUROPEAN UNION
DELEGATION TO MONTENEGRO

Vlada Crne Gore
Ministarstvo pravde i ljudskih prava

Empowered Lives
Sustainable Development Goals

Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori

Pripremio:

2012.

Ovaj dokument je proizveden uz finansijsku podršku Evropske unije

REZIME

Nasilje u porodici i nasilje nad ženama predstavlja društveni problem sa kojim se suočavaju sve zemlje, a definiše se kao način ponašanja ili odnosa u kojima se prisila, zastrašivanje, kontrola (u smislu ograničenja slobode) koriste direktno ili putem prijetnje da bi se povrijedile druge osobe i psihički, fizički, ekonomski ili socijalno ugnjetavale. Rodno uslovljeno nasilje proizilazi iz očekivanja povezanih sa rodnim ulogama i nejednakim odnosima moći unutar društva i ukorijenjeno je u nejednakoj poziciji žena i muškaraca u privatnoj i javnoj sferi. Izraz "nasilje u porodici" se koristi za opisivanje djela nasilja između članova porodice, uključujući odrasle partnere, roditelje i djecu (uključujući i odraslu djecu), staratelje ili partnere starijih osoba, braću i sestre, itd.

Često se koristi i izraz *nasilje u partnerskim vezama*. Ono se definiše kao *obrazac uvredljivog i prisilnog ponašanja koji može uključivati tjelesne povrede, psihološko i seksualno zlostavljanje, društvenu, fizičku, finansijsku izolaciju, ekstremnu ljubomoru i posesivnost, zastrašivanja i prijetnje počinjene od strane nekoga ko je bio, nalazi se ili želi da bude u intimnom odnosu ili vezi sa odraslom osobom ili adolescentom i usmjeren je na uspostavljanje kontrole jednog partnera nad drugim*. Prijetnje mogu biti usmjerene na partnera/partnerku, njegovu ili njenu porodicu, kućne ljubimce, imovinu, itd. Ovaj pojam takođe uključuje djecu koja se koriste od strane nasilnika za zastrašivanje i zloupotrebu odrasle žrtve, kao i one koji su od strane nasilnika prisiljeni da učestvuju u zlostavljanju odrasle žrtve.¹

Nasilje u porodici uključuje oblike nasilja među partnerima ili članovima porodice, bez obzira na to da li žive u istom domaćinstvu.² Žrtve nasilja u porodici su najčešće žene. Prema podacima UN-a³, prvi uzrok smrti ili invalidnosti među ženama od 15 do 45 godina nijesu bolesti ili saobraćajne nesreće, već nasilje. Prisustvo djece prilikom nasilnog ponašanja roditelja je najveći činilac rizika od prenosa nasilničkog ponašanja sa generacije na generaciju. Dječaci koji su svjedoci nasilja u porodici su dva puta više izloženi vjerovatnoći da će zlostavljati svoje partnere i djecu kad oni postanu odrasle osobe. Realizovani projekti pokazuju da 30% do 60% počinitelaca nasilja u partnerskim vezama, zlostavlja i djecu.⁴

Posljedice nasilja u porodici osjećaju generacije jedne porodice, ali i društvo u cjelini. Ono predstavlja prepreku u postizanju jednakosti, razvoja i mira. Iz tog razloga razvijene zemlje

¹ Sandra I. Bloom, "Encyclopedia of Gender and Violence Thousand Oaks", CA, Sage Publications, 2009.

²Zakon o Zaštiti od nasilja u porodici, Službeni list Crne Gore (SLCG) 46/10, član 3: Članovima porodice, u smislu ovog Zakona, smatraju se: 1) supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih; 2) vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih; 3) krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; 4) srodnici iz nepotpunog usvojenja; 5) tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici; 6) lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo; 7) lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto.

³ UN Women: Facts and figures on Violence against Women

http://www.unifem.org/gender_issues/violence_against_women/facts_figures.php

⁴Podaci Fondacije „Thepowerofif“ koja se bavi podizanjem svijesti o nasilju u porodici i dio je projekta „Thedreamproject“ Ujedinjenih Nacija. Podaci su dostupni na: www.healingwingsretreat.org

kontinuirano unapređuju metode za procjenu štete koje zajednica trpi zbog navedenog problema.

U Crnoj Gori su razmjere nasilja u porodici i nasilja nad ženama nepoznanica, jer ne postoji sistemsko prikupljanje podataka, a analitičke studije i istraživanja na navedenu temu su veoma rijetke. Prema našim saznanjima posljednja studija je urađena 2007. godine⁵, a crnogorskoj javnosti je dostupno samo jedno empirijsko istraživanje pod nazivom "Nasilje u porodici"⁶ koje je 2003. godine sprovela dr Jelena Radulović na reprezentativnom uzorku od 500 žena.

Crna Gora je u posljednje dvije godine usvojila niz značajnih akata koji se odnose na ovu oblast. U avgustu 2010. godine⁷ stupio je na snagu Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁸ koji je prvi specijalizovani zakon koji sankcioniše nasilje u porodici. U julu 2011. godine usvojena je Strategija za borbu protiv nasilja u porodici, a 25. novembra 2011. potpisan je i Protokol o postupanju institucija slučajevima nasilja u porodici.

Cilj istraživanja je da kroz kritički osvrt na trenutno stanje, a posebno kroz zaključke i preporuke koji slijede, ponudi konstruktivne predloge za bolje razumijevanje problematike nasilja u porodici i nasilja nad ženama i efikasniji odgovor svih aktera u procesu pružanja pomoći, podrške i zaštite žrtava.

GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA I ZAKLJUČCI

Istraživanje javnog mnjenja je realizovano na uzorku od **1.103 ispitanika** u 17 crnogorskih opština.

Informisanost ispitanika o nasilju

- ✚ U **92%** slučajeva anketirani smatraju da **postoji nasilje u porodici** u Crnoj Gori.
- ✚ Ispitanici percipiraju sljedeće faktore kao **uzroke** nasilja u porodici: **zloupotreba moći članova porodice** (29%), **bolesti zavisnosti** (22%), **ekonomska kriza** (21%), patrijarharno društvo (18%).
- ✚ **Žrtve nasilja** u porodici su najčešće **žene i djeca**, dok su **muškarci** prepoznati kao **nasilnici**.
- ✚ Anketirani **nedovoljno poznaju nadležnosti institucija** koje se bave zaštitom žrtava nasilja, jer smatraju da se treba obratiti policiji i centru za socijalni rad, a zanemaruju ulogu sudova i tužilaštva. Takođe, **izjednačavaju ulogu nevladinih organizacija i centara za socijalni rad** u procesu zaštite žrtve nasilja.

⁵ "Nasilje nad ženama – Brine li Vlada Crne Gore?", Institut za otvoreno društvo, Podgorica, 2007.
http://89.188.32.41/download/nasilje_nad_zenama-cg.pdf

⁶ Radulovic Jelena: „Nasilje u porodici“, NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja“, Podgorica, 2003.
Osnovni nalazi studije su dostupni na: www.gov.me/files/1224502557.ppt

⁷ Vlada Crne Gore je 2010. godinu proglasila Godinom borbe protiv nasilja u porodici

⁸ Zakon je objavljen u "Sl. listu RCG", br. 46/2010 od 6. 8. 2010.

- ✚ Podatak da samo 3,5% anketiranih smatra da se nasilje često prijavljuje, pokazuje da **broj prijavljenih slučajeva nasilja ne odražava stvarni broj slučajeva** i da je ovu društveno negativnu pojavu potrebno češće prijavljivati.

Stavovi ispitanika

- ✚ Svaki četvrti ispitanik, pretežno muškog pola, starosti od 18 do 30 i 51-60 godina smatra da postoje situacije u kojima je fizičko nasilje opravdano. Nasuprot preovlađujućem opštem stavu ispitanika o neprihvatljivosti nasilja, jedan broj njih ga ipak toleriše u određenim situacijama, naročito kada su u pitanju partnerski odnosi u kojima dominira rigidnije shvatanje pozicije žene. Ženama se u ovim odnosima nameću strožija pravila ponašanja - 22,2% ispitanika smatra da je fizičko nasilje opravdano ako žena flertuje, dok se prema muškarcima u istoj situaciji društvo odnosi sa većim stepenom tolerancije i sa manje osude (16,2%).
- ✚ Svaki četvrti ispitanik, najčešće muškog pola, starosti od 18 do 30 i 51 do 60 godina odgovornost za nasilje pripisuje žrtvi zbog njene ili njegove nemogućnosti da napusti nasilnika/nasilnicu, što je u suprotnosti sa stavom većine da je nasilje u porodici odgovornost društva (68,3% anketiranih navodi da je nasilje u porodici društveni problem). Dobijeni rezultati ukazuju na nerazumijevanje položaja, problema i teškoća sa kojima se suočavaju žrtve nasilja u porodici (strah, osjećaj nemoći i nesigurnosti, nedostatak podrške porodice i relevantnih institucija, nemogućnost obezbjeđenja egzistencijalnih uslova), čime se teret odgovornosti prebacuje na žrtvu, a zanemaruje uloga državnih institucija u prižanju zaštite, podrške i egzistencijalnih uslova za žrtve nasilja u porodici.
- ✚ Svaki četvrti ispitanik, pretežno muškog pola, starosti od 18 do 30 i 51-60 godina smatra da je nasilje uzrokovano okolnostima i događajima van kontrole nasilnika i da je žrtva odgovorna za nasilje, jer ga "izaziva svojim postupcima".
- ✚ Ispitanici sa manjom sigurnošću prepoznaju kao nasilje kontrolisanje telefonskih poziva, i-mejlova, SMS poruka (prosječna ocjena 3.30)⁹, kontrolu kretanja (prosječna ocjena 3.57), ograničavanje komunikacije (prosječna ocjena 3,69) što upućuje na **postojanje tolerancije na latentnije manifestacije nasilja i sklonost da se prepoznaju samo eksplicitni oblici nasilja** u porodici, poput fizičkog nasilja, uvreda, prijetnji.

Izloženost ispitanika nasilju u porodici

- ✚ U 13% slučajeva anketirani su bili direktno **izloženi nekoj vrsti nasilja u porodici**.
- ✚ Statistički profil žrtve: osobe ženskog pola, zaposleni ili penzioneri/penzionerke, gotovo svih starosnih kategorija.
- ✚ Nizak procenat odgovora koji se odnosi na lično iskustvo sa nasiljem (13,1%) je u suprotnosti sa percepcijom ispitanika o rasprostranjenosti nasilja – čak 91,7% njih je izjavilo da je u Crnoj Gori zastupljeno nasilje u porodici. To ukazuje da građani u Crnoj Gori još uvijek nijesu spremni da otvoreno govore o svom iskustvu sa nasiljem.

⁹Prosječna ocjena na skali od 1 do 5

- ✚ Najčešći oblici nasilja u porodici su **ponižavanje, uvrede, psovke** (29%) i **šamar, udaranje i guranje** (23%).
- ✚ **U odnosu na žene muškarci se pojavljuju u značajno većem procentu kao počinioci nasilja u porodici.**
- ✚ **Počinitelj** nasilja u porodici najčešće je **suprug, bivši suprug i partner** (sumarno 37%).

Prisutnost nasilja u porodici u okruženju ispitanika

- ✚ **38%** ispitanika/ispitanica **poznaje nekoga iz svog okruženja** ko je žrtva nasilja u porodici. Oni prepoznaju sljedeće oblike nasilja u porodici: **ponižavanje, uvrede, psovke** (23%), **šamare, udaranje, guranje** (23%), ograničavanje komunikacije sa drugim osobama i kontrolu kretanja (po 8%).
- ✚ **Žene češće navode da poznaju nekoga iz svog okruženja ko je žrtva nasilja u porodici.**
- ✚ **Počinitelj** nasilja u porodici je najčešće **suprug, bivši suprug i partner** (sumarno 64%)
- ✚ Skoro svaki **treći ispitanik¹⁰ bi bio spreman da prijavi nasilje u porodici** zbog niskog povjerenja u efikasnost institucija, straha, patrijarhalnog shvatanja porodičnih odnosa kao nečega u šta se nipošto ne treba miješati, kao i zbog sumnje u to da se problem nasilja u porodici može zaustaviti i prevazići.

„Face-to-face“ istraživanje sprovedeno je na uzorku od **100 žena žrtava nasilja** u prostorijama SOS Nikšić i Sigurne ženske kuće Podgorica.

- ✚ Visok procenat ispitanica (67,0%+22,0%) je doživio nasilje od strane **bračnog partnera ili bivšeg bračnog partnera**, što ukazuje da je za nasilnike brak najčešći ambijent za održavanje tradicionalnih rodni uloga uslovljenih patrijarhatom, u kome, na štetu žena, uspostavljaju odnos moći i kontrole.
- ✚ **27%** ispitanica je u **primarnoj porodici bilo izloženo nasilju** i to od strane oca ili majke. Ovi podaci ukazuju na veću vjerovatnoću prenošenja nasilnog ponašanja kao obrasca u partnerskim odnosima, onda kada je ono doživljeno u primarnoj porodici.

Ekonomska situacija

- ✚ **Svaka druga žrtva nasilja u porodici je istakla da nema sopstveni izvor prihoda**, dok njih **58 %** navodi da **nasilnik ima kontrolu nad njihovim prihodima i/ili imovinom**. Date brojke ilustruju stepen ekonomske zavisnosti koja prati gotovo sve žrtve nasilja što dodatno govori o složenosti situacije nasilja u porodici za žrtve. Nedostatak ekonomskih prilika ili uskraćivanje ekonomske slobode ograničava ili uskraćuje mogućnost izbora za žrtve.
- ✚ Svaka druga ispitanica **živi u bračnoj zajednici sa nasilnikom**. Dakle, većina ispitanica i dalje ostaje u bračnoj zajednici u kojoj se nasilno ponašanje kontinuirano ponavlja.

¹⁰ Ovaj termin, upotrijebljen u množini, podrazumijeva i ženski i muški rod

Procjena rizika

- ✚ Svaka peta žena je istakla da nasilnik posjeduje vatreno oružje i da im je u **37%** slučajeva **priječeno oružjem**. Svaka treća ispitanica je navela da je nasilnik **pokušao da je ubije**.
- ✚ U **81% slučajeva** ispitanice navode da su **članovi njihove porodice znali za nasilje** koje im se dešava, ali su zaštitu ponudili u samo 29% slučajeva, dok je njih 25% prihvatilo žrtvu nasilja i njenu djecu. Slučaj su prijavili policiji u samo 12% slučajeva.

Dubinski intervjui, realizovani sa predstavnicima **15 relevantnih institucija**, ukazali su na sljedeće rezultate:

- ✚ Propusti u radu institucija koji se dešavaju u praksi često su rezultat **nedostatka obuke predstavnika institucija** kako o *specifičnostima nasilja u porodici i nasilja nad ženama*, tako i o *zakonskim procedurama*, posebno onim propisanim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.
- ✚ **Predstavnici relevantnih institucija** navode da se njihovi zaposleni bave problemom nasilja u porodici na adekvatan način, ali da nijedna institucija ne posjeduje posebna, **specijalizovana odjeljenja** koje se bave samo ovim pitanjem.
- ✚ Institucije koje su uključene u istraživanje, sa izuzetkom centara za socijalni rad, **nemaju unaprijed definisanu praksu procjene rizika**. Intervjuisana lica su istakla da vrše analizu rizika uglavnom kroz izjave aktera nasilne situacije, ali nije identifikovano postojanje metodologije, dokumenta ili liste pitanja koji su osnov za analizu rizika. Ovo upravo ukazuje da je **analiza rizika jedna od najslabijih karika u lancu zaštite žrtava nasilja**, da institucije ne poznaju u dovoljnoj mjeri svoje obaveze i nadležnosti u tom pogledu, kao i da ne postoje odgovarajući protokoli za procjenu rizika. Određeni broj intervjuisanih predstavnika pravosudnih organa je ukazao na **neažurnost** pojedinih centara za socijalni rad u **dostavljanju analize i mišljenja** o slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama. To pokazuje da se, i pored toga što centri imaju unaprijed definisanu metodologiju procjene rizika, ovaj metod procjene nedovoljno koristi u praksi i da su primjeri dostavljanja izvještaja više izuzetak nego pravilo. Takođe, rad multidisciplinarnih timova bi trebao biti vidljiviji.
- ✚ Ministarstvo rada i socijalnog staranja i nevladine organizacije će u narednom periodu **formirati Komisiju za praćenje primjene Strategije** i jednom godišnje podnositi izvještaj Vladi o svim aktivnostima koje ona predviđa. Ministarstvo je imalo zakonsku obavezu da ovaj organ uspostavi u februaru 2011. godine.
- ✚ Žrtva nasilja, iz straha od odmazde zlostavljača, često ne saraduje sa policijom ili tužilaštvom, što za posledicu ima većinski stav institucija da je u mnogim slučajevima žrtva odgovorna za neuspjeh kaznenog postupka.
- ✚ Zabrinjavaju rezultati sudskih postupaka za nasilje u porodici koji ukazuju na **ponavljajuću sklonost pravosuđa u Crnoj Gori da izriče blage i uslovne kazne za nasilnike**.

Realizovane dvije **fokus grupe** (predstavnice građanki i nevladinog sektora) u Nikšiću i Podgorici ukazuju na sljedeće:

- ✚ **Prepoznaje se postojanje problema nasilja** kako na opštem nivou - nivou čitavog društva, tako i na mikroplanu – u svojim porodicama i okruženju. Nasilje je česta i „raširena“ pojava, ali se o tome mnogo ne priča. Problem nasilja u porodici definišu kao „**društveni problem koji se ne smije tretirati kao problem vezan isključivo za porodicu**“.
- ✚ Kao **uzroke** nastanka nasilja navode **tradicionalni model vaspitavanja** prema kome se ženska djeca vaspitavaju da budu nježne, požrtvovane i poslušne. Sagovornice primjećuju da u Crnoj Gori *još uvijek ne postoji svijest da je za funkcionisanje braka potrebno dvoje* koji imaju jednaka prava, ali i jednake odgovornosti za ono što se dešava unutar porodice.
- ✚ **Izostajanje pomoći od strane institucija i negativna iskustva mnogih žena u kontaktu sa institucijama** sagovornice vide kao objašnjenje zbog kojih se mali broj žena odluči da prijavi nasilje.
- ✚ Prema navođenju učesnika, **žene trpe nasilje** zbog: straha od odbacivanja iz zajednice, straha da će ona kao žrtva i njena djeca sutra nositi sramotu, ekonomske zavisnosti od muškarca, niskog nivoa samosvijesti žene, straha od prijekora i odbacivanja od strane porodice, dilema da li će institucije reagovati u zakonski predviđ enim okvirima, neadekvatne primjene zakona i propisanih sankcija koje nijesu na nivou na kojem bi trebale da budu. Ekonomska zavisnost od muškaraca i nedovoljna informisanost o pravima i institucijama koje mogu pomoći, takođe se navode kao problem.

Sprovedene **studije slučaja** pokazale su da:

- ✚ **Muško nasilje nad ženama se dešava bez obzira na etničko porijeklo, socijalni status, godine.** Svaka žena može postati žrtva muškog nasilja. Ipak, **žene pripadnice manjinskih zajednica ili migrantkinje** koje su preživjele muško nasilje **često su suočene sa višestrukim oblicima nasilja i diskriminacije.** Naime, studije slučaja pokazuju da pored nasilja u porodici, one trpe diskriminaciju i po drugim osnovama, iako Zakon o zabrani diskriminacije to izričito zabranjuje. Mehanizmi zaštite koje ovaj Zakon nudi nijesu poznati žrtvama, ali u dovoljnoj mjeri ni predstavnicima relevantnih institucija.
- ✚ U Crnoj Gori **ne postoji evidencija** kojom bi se ustanovilo **koliki je rizik da žene migrantkinje dožive nasilje u poređenju sa ženama koje imaju državljanstvo**, a iskustva žena migrantkinja koje trpe diskriminaciju kroz ponašanje i stavove službenika kada prijave nasilje, bilježe samo nevladine organizacije.
- ✚ Žrtva nasilja, iz straha od odmazde zlostavljača, često ne saraduje sa policijom ili tužilaštvom, što za posljedicu ima većinski stav institucija da je u mnogim slučajevima žrtva odgovorna za neuspjeh kaznenog postupka. Studije slučajeva pokazuju da **institucije ne ulažu dovoljno napora da obavijeste i pouče žrtve o zakonskim mogućnostima i procedurama.**
- ✚ **Procjena rizika** po život i zdravlje žene je ključna za dobre odluke u procesu zaštite i iz tog razloga potrebno je analizirati situaciju i procijeniti stepen rizika da nasilnik

povrijedi, pokuša da ubije ili ubije žrtvu. U većini slučajeva ona izostaje, ili je institucije ne sprovode na odgovarajući način.

PREPORUKE

Statistički podaci o nasilju u porodici i nasilju nad ženama/potreba za daljim istraživanjima

- ✚ Studija je ukazala na **potrebu sprovođenja budućih istraživanja u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama kako bi se sagledalo trenutno stanje**, efekti sprovođenja zakona i strategija.
- ✚ Potrebno je redovno sprovoditi istraživanja **o uzrocima, uticaju i posljedicama** nasilja u porodici i nasilja nad ženama kako bi se kontinuirano informisala javnost o ovom problemu.
- ✚ **Metodologiju i instrumente** za ispitivanje nasilja u porodici **potrebno je standardizovati** kako bi se obezbijedilo praćenje trenda i poređenje podataka.
- ✚ Obezbijediti kontinuirano **prikupljanje sveobuhvatnih statističkih podataka** o nasilju u porodici i nasilju nad ženama razvrstanih po polu, starosti i vezi između žrtve i počinioca. Takođe, potrebno je uraditi detaljnu analizu i iskoristiti dobijene rezultate za **definisanje budućih politika i mjera** za prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ Organizovati standardizovano **prikupljanje podataka o kaznenim djelima za oblast nasilja u porodici i nasilja nad ženama**, razvrstanih po polu i starosti, za sve institucije i organizacije koje se bave problemom nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

Informisanost i senzibilizacija javnosti

- ✚ Definisanje i primjena metoda socijalnog marketinga kako bi se **upoznalo javno mnjenje** sa problemima nasilja i **razvila odgovornost** o ovom problemu.
- ✚ Kontinuirano raditi na **podizanju svijesti javnosti** o učestalosti, strukturi i karakteristikama nasilja u porodici **ukazujući na novousvojene zakonske mogućnosti** za pravnu zaštitu od nasilja u porodici.
- ✚ **Formirati info tačke** u domovima zdravlja, školama, fakultetima, javnim ustanovama, itd. – na kojima se **građani¹¹ mogu informisati o svojim pravima i načinima reagovanja** u slučaju nasilja.
- ✚ **Edukovati odgovorna lica u obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, kao i učenike i studente** o važnosti prepoznavanja i prijavljivanja nasilja u porodici.
- ✚ **Uključiti medije u informisanje javnosti** o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama i obezbijediti odgovarajuću, rodno senzitivnu obuku za novinare/novinarke.
- ✚ **Informisati javnost o nadležnostima institucija** u zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama propisanih Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Protokolom o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici.

¹¹ Termin, upotrijebljen u množini, podrazumijeva i ženski i muški rod

Institucionalna podrška

- ✚ Obezbijediti kontinuiranu, **specijalizovanu i rodno senzitivnu obuku** za predstavnike/predstavnice svih nadležnih institucija koja će pored upoznavanja sa zakonskim procedurama, obezbijediti i razumijevanje problema nasilja u porodici, kao i razumijevanje položaja i ponašanja žrtve.
- ✚ Potrebno je da se **društvo u cjelini, a posebno institucije, senzibiliju za problem nasilja u porodici i nasilja nad ženama** i da se ulože maksimalni naponi da se **vedu i poštuju standardi** i obezbijede mogućnosti za suzbijanje i prevenciju nasilja u partnerskim odnosima.
- ✚ U okviru svake institucije je potrebno formirati specijalizovane odsjeke/timove čiji bi mandat predviđao isključivo bavljenje predmetima nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ Potrebno je obezbijediti odgovarajuću evaluaciju, obuku, stručnu konsultantsku podršku i stalnu superviziju multidisciplinarnih timova koji rade pri Centrima za socijalni rad. Nadležnosti centara su takve da njih ovo mišljenje može presudno uticati na porodičnu dinamiku i živote čitavih generacija jedne porodice, pa je neophodno da članovi ovih timova budu osobe koje imaju adekvatnu obuku i senzibilitet za problem nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ **Uspostaviti filijale** za nasilja u porodici **u svim područnim jedinicama Uprave policije** i obezbijediti obuke specijalizovane za zaposlene u ovoj instituciji. Takođe, neophodna je sistematizacija policijske službe na način da se uvede poseban odsjek za nasilje u porodici i nasilje nad ženama.
- ✚ Obezbijediti **informativne brošure i za zaposlene u institucijama** koje će sadržati pregled svih zakonskih normi i procedura koje su relevantne za njihov rad u oblasti nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ U okviru svake pojedinačne institucije donijeti jasne procedure za hitno postupanje u skladu sa Zakonom o Zaštiti od nasilja u porodici gdje stoji: *Na postupak određivanja i sprovođenja zaštitnih mjera primjenjuju se odredbe zakona kojima se uređuje rad i ovlaštenja policije, prekršajni postupak, krivični postupak, krivične sankcije i njihova primjena i izvršenje, ukoliko ovim zakonom nije drukčije uređeno.*
- ✚ Sve institucije koje se bave zaštitom i pružanjem podrške žrtavama nasilja u porodici treba da izrade **brošure koje će sadržati jasne i precizne informacije o njihovim nadležnostima i procedurama** u vezi prijavljivanja nasilja i postupaka koji slijede i da ih učine dostupnim žrtvama nasilja u porodici i građanima.
- ✚ **Institucije** koje se bave zaštitom žrtava nasilja treba da **organizuju informativne kampanje** kako bi se na adekvatniji način prepoznavala njihova uloga. Unijeti podatke o njihovim nadležnostima i procedurama na web sajtove svih relevantnih institucija.
- ✚ **Organizovati okrugle stolove i sastanke posvećene razmjeni iskustava** stečenih u toku rada sa žrtvama nasilja, kao i procjenu procedura i koraka koje se primjenjuju u postupku zaštite.
- ✚ Za **efikasniji rad Komisije** koja će pratiti sprovođenje Strategije za suzbijanje nasilja u porodici, a koju će oformiti Ministarstvo rada i socijalnog staranja od predstavnika institucija i nevladinih organizacija, potrebno je **unaprijediti postojeće znanje** kroz

organizovanje **treninga i ad hoc sastanaka** na kojima bi se govorilo o specifičnim slučajevima, međunarodnim standardima, međusektorskoj saradnji i preventivnim i represivnim mjerama. Preporuke Komisije i rokovi za njihovu primjenu treba da budu obavezujuće za sve institucije.

- ✚ **Unaprijediti postojeći Protokol za institucije** na osnovu rezultata dobijenih praćenjem njihovog rada i primjene zakona, tako da ponudi još konkretnije postupke u oblasti prevencije, zaštite i procesuiranja slučajeva nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ U procesu sakupljanja potrebnih dokaza obezbijediti evidencije o ranijim prijavama, policijskim upozorenjima, kažnjavanjima, kao i informacije od nevladinih organizacija koje pomažu žrtvi, što je važno za bolje sagledavanje slučaja i procjenu rizika.
- ✚ Opštine, lokalni sekretarijati i centri za socijalni rad da obezbijede odgovarajuću **materijalnu pomoć** osobama koje trpe nasilje u porodici.
- ✚ Obezbijediti i osmisлити programe za njihovo **ekonomsko osnaživanje** koje bi im pomoglo u donošenju odluke da žive bez nasilja.
- ✚ **Pomoć i podrška pripadnicama manjina i migrantkinjama treba da bude adekvatna i usklađena sa njihovim specifičnim potrebama.** Institucije sistema su dužne da sa posebnom pažnjom odgovore na njihove potrebe, uvažavajući sve okolnosti koje ih čine ranjivim i da osnaže žene da žive život bez nasilja. Neophodno je da svi u sistemu zaštite razumiju rodnu dimenziju nasilja i rodne karakteristike svakog pojedinačnog slučaja.
- ✚ Nadležne institucije za zaštitu od nasilja treba da budu spremne **da brzo intervenišu u situacijama kada žrtva napušta nasilnika i traži pomoć**, jer je taj period najopasniji po život i zdravlje žrtve.
- ✚ **Pooštriti kaznenu politiku** za nasilje kojim je nanijeta fizička, seksualna i psihička šteta i patnja za žrtve. **Time bi se poslala dodatna poruka građanima o neprihvatljivosti nasilja u porodici i nasilja nad ženama.**
- ✚ Sa ciljem **adekvatnije zaštite žrtava nasilja i većeg povjerenja u relevantne institucije sistema** neophodno je ostvariti njihovu efikasnu fizičku zaštitu, nadzor nad sprovođenjem zaštitnih mjera i uspostaviti brz i efikasan sistem sankcija za njihovo kršenje. Dodatno konkretizovati procedure koje se tiču nadležnosti policije za nadzor i prijavu nepoštovanja zaštitnih mjera.
- ✚ Obezbijediti specijalizovanu obuku za „Policiju u zajednici“ i ojačati njihove nadležnosti kada je u pitanju hitna intervencija u slučajevima nasilja, uključujući izdavanje naredbe o udaljenju nasilnika iz stana.
- ✚ Poštovati načelo hitnosti u sudskim postupcima koji se tiču nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ **Dodatno ojačati ovlašćenja i resurse Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za njegovo djelovanje po pritužbama na diskriminaciju zasnovanu na polu, i imenovati zamjenika/zamjenicu Zaštitnika za rodnu ravnopravnost**“(CEDAW/C/MNE/CO/1)¹².

¹² Preporuke CEDAW Komiteta Ujedinjenih nacija donesenih na osnovu prezentovanog Inicijalnog izvještaja Vlade Crne Gore, novembar 2011. dostupne na:
<http://www.minmanj.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=90081&rType=2>

- ✚ Obezbijediti efikasnu primjenu zaključaka i preporuka koje je CEDAW Komitet dostavio Vladi Crne Gore u novembru 2011. godine i uključiti nevladine organizacije u proces praćenja njihove primjene.

Servisi podrške žrtvama nasilja

- ✚ **Razvijati i učiniti dostupnim servise podrške** žrtvama nasilja kao što je to propisano Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Strategijom za suzbijanje nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ Neophodno je obezbijediti uspostavljanje novih i **institucionalnu podršku postojećim skloništim, sos telefonima i ostalim servisima za nasilje u pšorodici i nasilje nad ženama**, uz pružanje psiholoških i pravnih usluga.
- ✚ Obezbijediti servise i odgovarajući stručni kadar za sprovođenje zaštitnih mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana I obaveznog liječenja od alkoholizma i bolesti zavisnosti.
- ✚ Uspostaviti porodična savjetovališta u svim opštinama i obezbijediti stručni kadar za rad u njima.
- ✚ **Razvijati ideju volonterizma** - podsticati **ideju društveno korisnog rada** na nivou ukupnog društva sa ciljem mobilizacije građana/građanki u borbi protiv nasilja u porodici.
- ✚ **Podsticati ideju o razvoju socijalnog preduzetništva** putem koje bi i servisi za pomoć i podršku žrtvama nasilja mogli biti finansijski održiviji.
- ✚ Podsticati društveno odgovorno poslovanje biznis sektora kako bi dio svog profita „vratili“ u zajednicu za opšte društveno dobro, u korist suzbijanja negativnih društvenih pojava kao što je nasilje u porodici.
- ✚ **Uspostaviti efikasne mehanizme saradnje relevantnih institucija i nevladinih organizacija** koje se bave suzbijanjem nasilja u porodici i nasilja nad ženama.
- ✚ **Uspostaviti trajne mehanizme za finansiranje** NVO-a koji se bave zaštitom žrtava nasilja iz opštinskih budžeta.
- ✚ Da bi se u većoj mjeri prijavljivalo nasilje u porodici neophodno je **uvođenje besplatnog SOS broja** (24 sata/7 dana) na nacionalnom nivou koji će biti umrežen sa dostupnim servisima podrške.
- ✚ Obezbijediti podršku inicijativi ženskih nevladinih organizacija za osnivanje „**ženskih sudova**“ koji su u svojoj formi simbolički, ali veoma značajni za žene koje su preživjele nasilje i za cjelokupnu javnost, jer otvaraju pitanja koja bi inače bila zanemarena i svojom metodologijom kreiraju nove obrasce znanja.¹³

¹³Ovakvi sudovi imaju više funkcija. Prije svega oni daju prostor žrtvama da ispričaju svoju priču, i to u sigurnom okruženju, onako kako one žele, bez pritiska ili uplitanja kao što je na institucionalnim sudovima. Ovakvi sudovi tako imaju katarzičnu funkciju, ali kako sadrže i izlaganje ekspertiza o političkom kontekstu, imaju i onu edukativnu, političku ulogu. Svojim pristupom osnažuju žene i daju im moć, umjesto da ih podvrgavaju moći sistema. Porotu suda čine žene i muškarci, osobe od moralnog integriteta. Sudovi ne donose presude, ali donose javne osude i vrše pritisak na institucije.

Analiza rizika

- ✚ U okviru svake od relevantnih institucija neophodno je da se **vrši procjena rizika za svaki pojedinačni slučaj po unaprijed utvrđenoj i stručno osmišljenoj metodologiji. Tako dobijeni izvještaji treba da budu dostupni svima u sistemu zaštite. Time bi se prekinula trenutna praksa da se procjena rizika temelji isključivo na ličnoj procjeni predstavnika institucija.** Osmišljen metodološki pristup pri izradi analize rizika doprinio bi pravilnijem odmjerenju sankcija za nasilje u porodici i efikasnijoj zaštiti žrtve.
- ✚ Institucije, organi i druga pravna lica treba da preduzimaju mjere predostrožnosti kako bi spriječili nasilnika u pokušaju da locira žrtvu (ovo je posebno neophodno za žrtve koje su smještene u ženskim skloništima).

Zakonski akti

- ✚ U narednom periodu je nužno usvojiti podzakonske akte propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici:
 - Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da **usvoji pravilnik** o načinu sprovođenja; zaštitnih mjera i da donese **obrazac za izdavanje pisane policijske naredbe** kojom se nasilniku naređuje udaljenje iz stana i zabrana vraćanja u stan;
 - Ministarstvo zdravlja da donese **Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere** kojim se uređuje sprovođenje zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i droga;
 - Ministarstvo rada i socijalnog staranja da donese **Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psiho-socijalnog tretmana** i o izradi **Plana zaštite žrtve.**
- ✚ Potrebno je zakonom definisati posebne **odredbe** koje se odnose na **posjedovanje i kupovinu oružja za osobe koje su imale istorijat nasilja u porodici i nasilja nad ženama.**
- ✚ U najskorijem roku ratifikovati **Konvenciju Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja u porodici i nasilja nad ženama i obezbijediti njenu neposrednu primjenu u praksi.**
- ✚ Ustanoviti metodologiju za praćenje ispunjavanja obaveza po međunarodnim dokumentima koji se tiču oblasti nasilja u porodici, nasilja nad ženama i polne diskriminacije.
- ✚ Uvesti sistem **zaštitnih mjera** i u krivični postupak, kao što je slučaj u prekršajnom¹⁴.
- ✚ Dopuniti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici različitim iznosima novčanih kazni u skladu sa težinom izvršenog djela¹⁵
- ✚ Harmonizovati odredbe Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i odredbe drugih zakona (Zakona o prekršajnom postupku, ZKP-a, zakona koji uređuju rad policije, radi efikasne i pune primjene postupaka i mjera za zaštitu od nasilja.
- ✚ Uvesti institut **povjerljivog lica** i u krivični postupak za djelo nasilje u porodici.

¹⁴Zakon o zaštiti od nasilja u porodici nasilje definiše kao prekršaji obezbjeđuje 5 zaštitnih mjera koje nijesu dostupne u krivičnom postupku za nasilje u porodici

¹⁵Zakon propisuje jedinstvenu kaznu od 150€ bez obzira na težinu djela

- ✚ Neophodno je da KZCG pretrpi izmjene poglavlja koja se odnose na čl. 223. **Rodoskrnavljenje**. Naime, s obzirom da je ovo krivično djelo smješteno u poglavlje *Krivična djela protiv braka i porodice*, može se zaključiti da zakonodavac, ovo izuzetno teško krivično djelo, tretira kao privatnu, porodičnu stvar i za njega propisuje mnogo blaže kazne u odnosu na ostala krivična djela iz poglavlja polne slobode.¹⁶
- ✚ Neophodno je mijenjati član KZCG **Silovanje u braku** na način da se ovo krivično djelo goni po službenoj dužnosti, a ne po privatnoj tužbi.

Bezbjednost djece

- ✚ **Obezbijediti da djeca i odrasle osobe** koje su žrtve nasilja u porodici **nijesu ugroženi načinom na koji se organizuje postupak viđanja djece** sa počiniocem nasilja u porodici.
- ✚ **Dozvoliti nasilnom roditelju viđanje djeteta samo u slučaju da su preduzete sve mjere kojima je obezbijeđena bezbjednost djeteta** i kada ti susreti ne ugrožavaju njegovo psihičko stanje i spokojstvo. U slučajevima gdje postoji bojazan od otmice, onemogućiti viđanje bez nadzora.
- ✚ **Omogućiti sudovima da** u procesu izdavanja naloga za zaštitu djeteta **pruže podršku nenasilnom roditelju** kroz privremenu dodjelu starateljstva.
- ✚ Izmijeniti/dopuniti postojeće zakone koji se tiču povjeravanja djece na vaspitanje i staranje na način da uključe nasilje u porodici kao relevantan faktor prilikom razmatranja onoga što je "u najboljem interesu" djeteta.
- ✚ Preciznije propisati što se smatra „najboljim interesima djeteta“, kako ne bi bilo prostora za različita tumačenja i mogućnosti neadekvatne primjene u praksi.
- ✚ U timovima za zaštitu od nasilja u porodici obezbijediti **prisustvo stručnjaka iz oblasti dječije psihologije** koji će biti u mogućnosti da daju odgovarajuću procjenu o izloženosti djeteta nasilju i odnosu roditelja i djece.
- ✚ Neophodno je mijenjati KZCG u smislu pooštavanja kaznene politike za nasilje nad djecom, posebno kada su u pitanju odredbe KZ koje se odnose na krivična djela protiv polne slobode.¹⁷ Takođe, ostavljeni su veliki rasponi od najniže do najviše kazne.
- ✚ Obezbijediti efikasnu zaštitu djece tokom sudskog postupka tako što će se bez izuzetka koristiti propisane tehničke i druge mogućnosti zaštite.

¹⁶Više o predlogu izmjena KZ u dijelu Analize stanja

¹⁷Opširnije o Nacrtu predloga izmjena KZCG poslaničkog kluba Socijalističke narodne partije u Aneksu br. 2 ove Studije (Izvor: komentar na Studiju poslanice Nataše Vuković)